

Hrvatska u vrijeme banovanja Ivana Mažuranića (1873. - 1880.)

Germek, Elena

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:989241>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

ELENA GERMEK

**HRVATSKA U RAZDOBLJU BANA IVANA
MAŽURANIĆA (1873. – 1880.)**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

ODSJEK ZA POVIJEST

ELENA GERMEK

**HRVATSKA U RAZDOBLJU BANA IVANA
MAŽURANIĆA (1873. – 1880.)**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Kristina Milković

Zagreb, 2019.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. IVAN MAŽURANIĆ I POČECI POLITIČKE KARIJERE.....	2
2.1. ILIRSKI POKRET I NARODNA ZAHTIJEVANJA	4
2.2. DVORSKI KANCELAR I SAMOSTALNA NARODNA STRANKA...7	
2.3. POLITIČKI UVJETI STVORENI HRVATSKO – UGARSKOM NAGODBOM.....	7
3. »BAN PUČANIN«.....	8
3.1. REFORMSKA DJELATNOST – MODERNIZACIJA HRVATSKE.....	9
4. KRAJ BANOVANJA IVANA MAŽURANIĆA.....	13
4.1. BOSANSKO – HERCEGOVAČKI USTANAK.....	14
5. ZAKLJUČAK.....	15
6. BIBLIOGRAFIJA.....	16

1. UVOD

Glavni je zadatak ovog završnog rada prikazati razdoblje u hrvatskoj povijesti u kojem je Ivan Mažuranić, svojim političkim sposobnostima i idejama, stvorio temelj modernoj Hrvatskoj. Za razdoblje prije njegova banovanja, u kojem je obnašao razne političke funkcije te za opis političkih uvjeta netom prije stupanja na bansku stolicu koristila sam sintezu hrvatske povijesti urednica Vlaste Švogler i Jasne Turkalj *Temelji moderne hrvatske, Hrvatske zemlje u »dugom« 19. stoljeću* te djelo Josipa Horvata *Politička povijest hrvatske* koje sam nadopunila podacima iz djela Jaroslava Šidaka te Milorada Živančevića koja govore o političkoj djelatnosti Ivana Mažuranića prije i tijekom njegova banovanja. Provođenje modernizacijskih reformi preuzela sam iz članaka Dalibora Čepula *Izgradnja moderne hrvatske uprave i javnih službi 1874. – 1876.* te Agneze Szabo *Vladanje bana Ivana Mažuranića – modernizacija Hrvatske (1873. – 1880.)*. Za prikaz političkih događanja koja su rezultirala Mažuranićevom ostavkom koristila sam se knjigom Jaroslava Šidaka *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*. Mažuranićevu književnu djelatnost opisala sam po uzoru na djelo Milorada Živančevića *Ivan Mažuranić* te članak Agneze Szabo *Ban Ivan Mažuranić – ljubitelj hrvatskog jezika i promicatelj kulture dijaloga*. O njegovu životu i politici pišu i autori poput Luke Gorete, Vere Čilige te Mirka Valentića. Tema ovog završnog rada važna je upravo zbog njegovih modernizacijskih postignuća po čijem se uzoru uvelike oblikovala i današnja hrvatska teritorijalna i upravna struktura.

2. IVAN MAŽURANIĆ I POČECI POLITIČKE KARIJERE

Ivan Mažuranić rođen je u patrijarhalnoj obitelji bogatog seljaka Ivana Mažuranića Petrova, 11. kolovoza 1814. u Novom Vinodolskom.¹ U Zagrebu je započeo studij prava, koji je završio 1835. u mađarskom gradu Szombathelyju.² U razdoblju od 1835. do 1837. godine studirao je pravo i na zagrebačkoj Akademiji.³ Nakon studija zaposlio se u državnoj službi kao gimnazijski profesor te postao članom »kola hrvatskih preporoditelja«.⁴ Mažuranić je bio i financijski utemeljitelj te dugogodišnji predsjednik (1858. – 1872.) Matice hrvatske i osobito je brigom promicao hrvatski jezik i kulturu.⁵ Bio je član mnogih hrvatskih, kulturnih ustanova – Društva za povjesnicu jugoslavensku, Hrvatsko – slavonskoga gospodarskog društva, Književnoga društva svetoga Jeronima te uz to izdavao i časopis *Dragoljub*.⁶ Najstariji od braće obitelji Mažuranić, Josip, život je posvetio obiteljskom imanju, dok je Antun bio istaknuti preporoditelj te suradnik i urednik *Danice ilirske*.⁷ Objavio je nekoliko školskih udžbenika te zajedno s bratom Ivanom objavio rječnik uz izdanje *Osmana* Ivana Gundulića. Najmlađi, Matija Mažuranić bio je poznati hrvatski putopisac i napisao je prvi cjeloviti hrvatski putopis *Pogled u Bosnu, ili Kratak put u onu krajinu, učinjen 1839. – 40. po Jednom Domorodcu* objavljen 1842..⁸

U Mažuranićevom je književnom opusu od posebnog značaja ep *Smrt Smail – age Čengića*, objavljen 1846. godine.⁹ Proslavio se i nadopunom Gundulićeva *Osmana*, 1844. godine, 14. i 15. pjevanjem.¹⁰ Napisao je i tridesetak pjesama, primjerice – *Protivnost, Večer, Veneri, Mojemu prstenu, Slavomir Stojanu, Melpomeni, Utopljeni pijanac* i još mnoge druge, dok je njegova prva tiskana pjesma *Primorac Danici* inspirirana heraldičkim simbolom ilirizma – zvijezdom Danicom.¹¹ Kada je 1835. godine pokrenut rad *Danice ilirske*, Ivan Mažuranić bio je jedan od njezinih glavnih suradnika i jedan od najbolje zapaženih mladih pjesnika.¹²

¹ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Mažuranić, Ivan* (zadnje gledano: 20. kolovoza 2019.)

² Isto.

³ Isto.

⁴ Agneza Szabo, Ban Ivan Mažuranić – ljubitelj hrvatskoga jezika i promicatelj kulture dijaloga, *Hrvatski jezik: znanstveno – popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*. 2015., Vol. 2., No. 2., str. 34.

⁵ Isto.

⁶ Isto, str. 36.

⁷ Leksikografski zavod Miroslav Krleža, *Mažuranić, Antun* (zadnje gledano: 20. kolovoza 2019.)

⁸ Isto.

⁹ Milorad Živančević, *Ivan Mažuranić*. Globus, Zagreb, 1988., str. 190.

¹⁰ Agneza Szabo, Ban Ivan Mažuranić – ljubitelj hrvatskoga jezika i promicatelj kulture dijaloga, *Hrvatski jezik: znanstveno – popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*. 2015., Vol. 2., No. 2., str. 34.

¹¹ Milorad Živančević, *Ivan Mažuranić*. Globus, Zagreb, 1988., str. 140 – 141.

¹² Isto.

Bio je poznat i po uspješnoj leksikografskoj djelatnosti. Uz rječnik koji je sastavio s bratom Antunom, u suradnji s Jakovom Užarevićem, sastavio je i hrvatsko – njemački rječnik *Deutsch - ilirisches Wörterbuch / Njemačko - ilirski slovar* (Zagreb, 1842.).¹³

2.1. ILIRSKI POKRET I NARODNA ZAHTIJEVANJA

Ilirski pokret u povijesti je označen kao prekretnica u hrvatsko – mađarsko – austrijskim odnosima. Obuhvaćao je područje Banske Hrvatske koja je bila sastavljena od triju hrvatskih županija – Zagrebačke, Varaždinske i Križevačke i triju slavonskih županija - Virovitičke, Požeške i Srijemske.¹⁴ To je područje bilo pod upravom Hrvatskog sabora i bana. Osnovno je obilježje tog razdoblja snažan otpor većine hrvatskog društva (dio aristokracije, sitno, ponajprije turopoljsko plemstvo i manji dio građanstva) mađarizaciji kao nastojanju da se u Kraljevini Ugarskoj nametne mađarski jezik – mađarskim narodima.¹⁵ Bečkom je dvoru, s druge strane, u interesu bilo samo očuvanje teritorijalnog integriteta Carstva i smanjenje bilo kakvih nacionalnih ili društvenih napetosti među stanovništvom. Ivan Mažuranić sudjelovao je u Ilirskom pokretu od samoga početka. Djelovao je kao pjesnik u književnom kulturnom krugu koji je zajedno s Ljudevitom Gajom pokrenuo izlaženje prvih hrvatskih novina 1835. godine, koje su najprije izlazile na kajkavskom, a od 1836. godine na štokavskom narječju pod različitim imenima – *Novine horvatzke, Ilirske narodne novine, Novine dalmatinsko – horvatsko – slavonske*, itd.¹⁶ Mažuranić i ostali pripadnici Ilirskog pokreta bavili su se primarno publicističkom djelatnošću te nisu previše izravno zadirali u onovremenu političku situaciju u Hrvatskoj, sve do 1843. godine, kada je bečki dvor zabranio upotrebu ilirskog imena.¹⁷

Kao početak nešto većeg političkog zamaha, uzima se Mažuranićev manji članak iz 1847. godine, prilikom kojeg je, uz pomoć nekolicine odvjetnika, pružio otpor mađarskim težnjama za političkim pripajanjem Slavonije.¹⁸ Sudjelovao je i u akciji Dragutina Kušlana kojoj je primarni zadatak bio da iz Narodne stranke, kojoj je Mažuranić kao ilirac pripadao, odvoji

¹³ Milorad Živančević, *Ivan Mažuranić*. Globus, Zagreb, 1988., str. 140 – 141.

¹⁴ Vlasta Švogler, Jasna Turkalj, *Temelji moderne Hrvatske, Hrvatske zemlje u »dugom« 19. stoljeću*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2016., str. 4.

¹⁵ Isto, str. 573.

¹⁶ Vlasta Švogler, Jasna Turkalj, *Temelji moderne Hrvatske, Hrvatske zemlje u »dugom« 19. stoljeću*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2016., str. 7.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Isto.

hrvatsko – slavonsku mladež te osnuje novu stranku tzv. naprednjaka.¹⁹ Na početku svoje političke djelatnosti on je u načelu zagovarao austroslavizam, tj. kulturno povezivanje svih Južnih Slavena koji se nalaze pod tuđinskom vlašću. Nije odustajao od svog političkog stajališta i zahtijevanja ni nakon neuspjelog pokušaja da bude imenovan predstavnikom grada Karlovca na izborima održanima ujesen 1847. godine.²⁰ Važno je spomenuti njegovo sudjelovanje u stvaranju *Manifesta naroda hrvatsko – slavonskog* u zajedništvu s tzv. skupinom iz Kapucinske ulice (uz Mažuranića – Ljudevit Gaj, Ambroz Vranyczany, Ljudevit Vukotinović, Dragutin Rakovac, i dr.).²¹ Sabor se tom prilikom obratio europskoj javnosti te se u isto vrijeme nekolicina njegovih poslanika u austrijskom parlamentu obratila svim austrijskim narodima na njemačkom jeziku.

Uoči ožujске revolucije u Beču, na području Banske Hrvatske nije bilo bana, niti je zasjedao Sabor. U to vrijeme, Franjo Kulmer, koji je pripadao krugu mađarskih konzervativaca, agitirao je kod cara da Josipa Jelačića, ondašnjeg krajiškog zapovjednika, proglasi banom Banske Hrvatske, bez znanja i pristanka mađarske vlade. Istovremeno, banom ga je imenovala i Narodna skupština u Zagrebu 25. ožujka 1848. godine.²² Na tom je zasjedanju oblikovan cjelokupni program Ilirskog pokreta te u trideset točaka tzv. *Narodnih zahtijevanja* velike skupštine, usvojio za svoj cilj ujedinjenje i samostalnost svih hrvatskih zemalja te ukidanje feudalnih odnosa na selu.²³ Zahtijevalo se i uvođenje narodnog jezika u sve obrazovne ustanove te stvaranje stalnog sabora, domaće vlade i vojske.²⁴ Mažuranić je u to vrijeme u Karlovcu tiskao brošuru pod naslovom *Hervati Magjarom. Odgovor na proglase njihove od ožujka mjeseca i travnja 1848.* koja se smatrala njegovim prvim političkim dokumentom u kojem su detaljnije opisane težnje Narodnih zahtijevanja ranije spomenute velike skupštine. Glavno je obilježje tog dijela bilo geslo Francuske revolucije - Liberté, égalité, fraternité (Sloboda, jednakost, bratstvo).²⁵ U pismu koje piše bratu Antunu, 19. travnja 1848., rekao je: »Svakako bi dobro bilo da se knjižica ova ne samo kod nas nego i po svoj Ugarskoj rasprostrani, jer bi radi jednakosti koja se u njoj predika mnogo nam tamo koristiti mogla... Ja scijenim da ne bi zlo bilo da saznadu i Nijemci, ugarski i neugarski, kako mi pojmujemo

¹⁹ Jaroslav Šidak, *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*, Sveučilište u Zagrebu – institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1973., str. 281.

²⁰ Milorad Živančević: *Ivan Mažuranić*, Globus, Zagreb, 1988., str. 83.

²¹ Isto.

²² Jaroslav Šidak, *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*, Sveučilište u Zagrebu – institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1973., str. 290.

²³ Isto.

²⁴ Isto.

²⁵ Milorad Živančević: *Ivan Mažuranić*, Globus, Zagreb, 1988., str. 84

jednakost, slobodu i bratinstvo ne samo osoba nego i naroda.«²⁶ Kao jedini izlaz iz takvog političkog stanja, on je vidio u odstupanju aristokracije s vlasti - bilo osobe, bilo »naroda«.²⁷ U to vrijeme, Mažuranić se, osim za ravnopravnost jezika, zalagao i za slobodu vjeroispovijesti, snažno osuđujući monopol jedne vjere.²⁸

Ban Jelačić je, nakon mnogobrojnih neuspjelih pokušaja pregovaranja s predsjednikom mađarske vlade Lajosom Batthyanyjem, u ljeto 1848. godine, pretrpio poraz u pokušaju da suzbije mađarsku prevlast u hrvatskim i slavonskim zemljama.²⁹ U jesen iste godine, na poziv cara, odlazi u rat protiv mađarske revolucije. U to vrijeme zemljom je upravljalo Bansko vijeće na čelu s podbanom Mirkom Lentulajem.³⁰ Članom Vijeća imenovan je i Mažuranić koji se u načelu bavio provedbom i rješavanjem unutrašnjih poslova. Nešto kasnije, imenovan je i članom komisije čiji je cilj bilo očuvanje mira na hrvatsko – slavonskom području te djelovanje protiv mađarskih presizanja. On se, uz liberalno orijentirani dio hrvatskog stanovništva, snažno opirao Oktroiranom ustavu iz ožujka 1849. godine, kojeg je uveo car Franjo Josip I., budući da se njegovim uvođenjem nije obaziralo na hrvatska zahtijevanja.³¹ Tada su Mažuranić i Sabor predali zahtjev za »1. Vlastitu vrhovnu zemaljsku vladu, prema čl. XI; 2. priključenje Granice »izim njezinog vojničkog ustrojenja«, prema čl. XXVI; 3. narodni jezik kao službeni (i u dopisima centralne vlade); 4. priključenje Međimurja; 5. »narodni i politički savez srpske vojvodine s trojednom kraljevinom« (prema čl. VII) i 6. »priklopljenje« Dalmacije.«³² Silvestarskim je patentom iz 1851. godine, Oktroirani ustav stavljen izvan snage, a car i konzervativna vladajuća elita uveli su apsolutistički sustav vladavine.³³

²⁶ *Pisma*, str. 74.-75.

²⁷ Vlasta Švogor, Jasna Turkalj, *Temelji moderne Hrvatske, Hrvatske zemlje u »dugom« 19. stoljeću*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2016., str. 579.

²⁸ Isto.

²⁹ Isto.

³⁰ Isto, str. 583.

³¹ Isto.

³² Jaroslav Šidak, *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*, Sveučilište u Zagrebu – institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1973., str. str. 292.

³³ Vlasta Švogor, Jasna Turkalj, *Temelji moderne Hrvatske, Hrvatske zemlje u »dugom« 19. stoljeću*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2016., str. 584.

2.2. DVORSKI KANCELAR I SAMOSTALNA NARODNA STRANKA

Šezdesetih godina 19. stoljeća, područje Banske Hrvatske nalazilo se u provizornom stanju - stanju novog, no nešto blažeg apsolutizma.³⁴ Mažuranić je imenovan dvorskim kancelarom u Kraljevskoj dvorskoj kancelariji za Kraljevine Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju.³⁵ Prisustvovao je na svim sjednicama bečke vlade na kojima se raspravljalo o hrvatskim poslovima i imao je slobodu iznijeti vlastite ideje i stavove, no nije mogao utjecati na donošenje konačnih odluka, dok je s druge strane ugarski dvorski kancelar imao pravo prigovora na sve odluke bečke vlade.³⁶ Istinski cilj Carevinskog vijeća u Beču bilo je očuvanje jake centralne vlasti i omogućio je postojanje samo prividne ustavnosti.³⁷ Mažuranićev cilj bio je stvaranje realne unije s Austrijom te je zajedno s krugom vlastitih pristaša osnovao Samostalnu narodnu stranku.³⁸ Proaustrijskoj struji Mažuranićeve stranke zajedno su se suprotstavljali pripadnici Narodne stranke i unionista, koji su se zalagali za savezno preuređenje Monarhije s federalističkim načelima.³⁹ Nakon izbornog neuspjeha 1865. godine, Mažuranić je vladaru ponudio ostavku na mjesto hrvatskog dvorskog kancelara, što je Franjo Josip I. nakon nekoliko mjeseci prihvatio.⁴⁰ No uskoro su se promijenile političke okolnosti i došlo je do sklapanja Austro – ugarske (1867.), a potom i Hrvatsko – ugarske nagodbe (1868.).

³⁴ Vlasta Švoger, Jasna Turkalj, *Temelji moderne Hrvatske, Hrvatske zemlje u »dugom« 19. stoljeću*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2016., str. 591.

³⁵ Isto.

³⁶ Isto.

³⁷ Isto.

³⁸ Isto, str. 584.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Isto, str. 593.

2.3. POLITIČKI UVJETI STVORENI HRVATSKO – UGARSKOM NAGODBOM

U vrijeme preoblikovanja Habsburške u dvojni Austro – Ugarsku Monarhiju, car Franjo Josip I. zalagao se za očuvanje hrvatske autonomije.⁴¹ Smatrao je da bi unutrašnji poslovi, kao što su javna uprava, pravosuđe, bogoštovlje i nastava, svakako trebali ostati u krugu autonomnih hrvatskih poslova.⁴² Autonomija unutrašnjih poslova bila je glavni preduvjet hrvatskih zemalja za sklapanje Hrvatsko – ugarske nagodbe. Hrvatski sabor Nagodbu je prihvatio 18. studenoga 1868. godine, a ugarski je parlament zakon o istoj potvrdio dan ranije.⁴³ Ugarska je vlada zahtijevala da se sporazum s Hrvatima sklopi na temelju tzv. Pragmatičke sankcije.⁴⁴ Tako u 1. paragrafu zakonskog članka iz 1868. godine stoji: »Kraljevina Ugarska sjedinjena s Erdeljem i kraljevine Dalmacija, Hrvatska i Slavonija sačinjavaju jednu te istu državnu zajednicu tako naspram ostalim pod vladom Nj. veličanstva stojećim zemljama kao što i naspram inim državama.«⁴⁵ Nagodba je odredila sudbinu hrvatskih zemalja u narednim desetljećima. Ugarska strana prihvatila je imenovanje hrvatsko – slavonsko – dalmatinskog bana odlukom koju treba donijeti vladar, međutim smatrala je kako bi bilo poželjno savjetovati se i s ugarskom vladom.⁴⁶ S druge strane, hrvatska je vlada bila nezadovoljna odlukom da grad Rijeka bude pod »privremenom« upravom Mađara (tzv. »riječka krpica«).⁴⁷ Iako je Nagodba bila sklopljena obostranom željom, ugarska je strana ipak u mnogočemu hrvatskim zemljama ograničavala uživanje široke autonomije, posebice na području gospodarstva i financija.⁴⁸ Hrvatsko kulturno, obrazovno i upravno područje bilo je pod znatnim crkvenim nadzorom te su se još uvijek osjećali elementi nedavno ukinutog feudalnog sustava.⁴⁹ Uvedeni su novi porezi što je rezultiralo krizom u gospodarstvu, porastom cijena te slabljenjem mnogih obrtničkih radnji.⁵⁰ Budući da ni jedna strana u potpunosti nije bila zadovoljena uvjetima stečenim Nagodbom, uslijedila je težnja za njenom revizijom upravo u doba kada je hrvatskim banom bio Ivan Mažuranić.⁵¹

⁴¹ Vlasta Švoger, Jasna Turkalj, *Temelji moderne Hrvatske, Hrvatske zemlje u »dugom« 19. stoljeću*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2016., str. 597.

⁴² Isto.

⁴³ Isto.

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Isto, str. 597.

⁴⁶ Isto, str. 598.

⁴⁷ Isto, str. 600.

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Isto.

3. »BAN PUČANIN«

Ivan Mažuranić imenovan je banom 29. rujna 1873. godine na inicijativu Narodne stranke.⁵² On je u razdoblju svoga banovanja stekao poznati nadimak »ban pučanin«. Bio je prvi ban neplemičkog podrijetla.⁵³ U historiografiji je bio često prikazivan kao skroman čovjek koji nije bio sklon ceremonijama.⁵⁴ Na početku svog banovanja, u saborskoj je vijećnici izrekao svoj poznati politički govor: »U teških okolnostih pošlo je za rukom ljubavi domovine i slogi narodnoj izabrati moju malenkost za predsjednika. Gospodo! Vi ne možete ni pojmiti, kolikom radošću i kolikim veseljem je to ispunilo srce moje, ne radi moje malenkosti, nego što sam u tom vidio dobar znak bolje budućnosti naše; i da ne bude one sloge, da ne bude onoga razbora i umjerenosti, ne znam bismo li bili kadri učiniti samo korak za dobro domovine.«⁵⁵ Mažuranićev je cilj bio da postavi temelje moderne Hrvatske uvođenjem mnogih reformi, primjerice - zakona o pravu sastajanja te zakona o tisku, uvođenjem porotnih sudova za prekršaje koji se tiču tiska te mnogih drugih koji će biti detaljnije pojašnjeni u nastavku teksta.

3.1. REFORMSKA DJELATNOST – MODERNIZACIJA HRVATSKE

Nakon pokušaja revizije Hrvatsko – ugarske nagodbe u početku Mažuranićeva banovanja, hrvatske su političke stranke tražile reforme na društvenom i upravnom području.⁵⁶ Težile su poboljšanju općih životnih uvjeta i rješavanju teške privredne krize, a uz to i reformama, u prvom redu uprave i sudstva te reformama zakonodavstva.⁵⁷ Hrvatski je sabor u prve dvije godine Mažuranićeva banovanja uspio izglasati tridesetak reformnih zakonskih osnova.⁵⁸ Prve njegove reforme bile su one uprave i sudstva te njihovo međusobno odvajanje i daljnja modernizacija, koja je rezultirala i modernizacijom vrhovnih organa vlasti po uzoru na austrijsku i njemačku upravu i sudstvo.⁵⁹

⁵² Jaroslav Šidak. *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*, Sveučilište u Zagrebu – institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1973., str. 302.

⁵³ Isto.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Milorad Živančević. *Ivan Mažuranić*. Globus, Zagreb, 1988., str. 122. – 123.

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ Agneza Szabo, *Vladanje bana Ivana Mažuranića – modernizacija Hrvatske (1873. do 1880.)*, ur. Jaroslav Šidak. Sveučilište u Zagrebu – institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1973., str. 36.

⁵⁹ Isto.

REFORMA UPRAVE

Do 1874. godine uprava i sudstvo bili su objedinjeni u županijskim i gradskim upravama. Županije i gradovi uživali su visok stupanj autonomije i bili su predstavljeni u Hrvatskom saboru. Upravna je vlast bila u rukama velikog župana, kojeg je imenovao kralj, te županijske skupštine.⁶⁰

Po uzoru na ideologiju njemačkog liberalizma, Mažuranić je smatrao je upravu tzv. »ključnom polugom« čijom će reformom ubrzati daljnji proces modernizacije države.⁶¹ U to vrijeme, uprava je bila shvaćena kao mehanizam pomoću kojega se utjecalo na oblikovanje društvenih odnosa i usmjeravanju razvoja u društvu.⁶² Glavna obilježja reforme uprave bile su etatizacija, tj. podržavljenje, centralizacija te težnja za uvođenjem modernih i racionalnih metoda upravljanja.⁶³ Reforma uprave rezultirala je uvođenjem novih elemenata u hrvatsku upravnu kulturu. Pri ostvarenju reforme uprave, glavna Mažuranićeva namjera bila je odvajanje uprave od sudstva. Status gradova Dalibor Čepulo opisuje na slijedeći način: »Gradska autonomija bila je zasnovana na vladarevim privilegijama, a počivala je na načelnoj jednakopravnosti svih stanovnika s pravom građanstva i predstavljala jednočlanu strukturu lokalne zajednice u kojoj se gradski senat popunjavao iz redova zatvorenog izbornog tijela iz kojeg je proizlazio i gradski sudac i gradski magistrat.«⁶⁴ Između ostalog, Mažuranić je težio zamjeni nestručnog, onim osobljem koje je sposobno i stručno u izvršavanju upravnih i modernizacijskih obveza.⁶⁵

Mažuranić je u studenom 1873. godine htio ukinuti funkciju velikog župana. Taj je pokušaj, prema mišljenju Zemaljske vlade, narušio odredbe upravno – teritorijalne podjele Nagodbe (podjela Hrvatske na županije te sudjelovanje velikih župana u radu Zajedničke vlade.⁶⁶ U vezi tog pitanja, u proljeće 1874. godine, sastala se Zemaljska vlada koja je odlučila da se županije teritorijalno smanje.⁶⁷ Područje civilne Hrvatske podijeljeno je na osam županija prema mjestu sjedišta – Zagreb, Rijeka, Varaždin, Križevci, Bjelovar, Osijek, Požega i

⁶⁰ Dalibor Čepulo, *Izgradnja hrvatske moderne uprave i javnih službi 1874. – 1876.*, Hrvatska javna uprava, 3, 2001., 1., str. 92.

⁶¹ Isto.

⁶² Isto, str. 91.

⁶³ Isto.

⁶⁴ Isto.

⁶⁵ Isto, str. 93.

⁶⁶ Isto, str. 96.

⁶⁷ Isto, str. 96.

Vukovar.⁶⁸ Na čelu županija nalazili su se veliki župani koji su nadzirali podžupanije na čijem su čelu bili podžupani.⁶⁹ Velikog župana imenovao je kralj na prijedlog bana, dok je ostalo osoblje imenovao ban na prijedlog velikog župana na temelju natječaja.⁷⁰ Odlučeno je da na čelu uprave stoji ban odnosno odjelni predstojnici.⁷¹

Nadležnost uprave je reformom ojačana i proširena, dok je nadležnost samouprave u velikoj količini smanjena. Također, Mažuranićeve reforme dovele su do znatnog povećanja izgradnje javnih službi.⁷²

REFORMA SUDSTVA I KAZNENOG PRAVA

Brojne su reforme provedene i na području sudstva. Mažuranić je težio izmijeni uloge odvjetnika. Carskim je patentom 1852. godine provedena reforma odvjetništva te uspostavljen moderan odvjetnički ured.⁷³ Odvjetnici su u Hrvatskoj u to vrijeme bili intelektualci koji su zauzimali više društvene položaje te ujedno potpomagali cjelokupni proces hrvatske modernizacije. Ugarska se vlada usprotivila zakonskoj odredbi hrvatske vlade da, odvjetnik koji djeluje na hrvatskom području, mora imati isključivo hrvatsko – slavonsko državljanstvo, budući da ona nije priznavala drugo državljanstvo osim ugarskog.⁷⁴

Za reformu kaznenog prava važno je spomenuti pokušaj preuređenja kaznionica, što nije u potpunosti ostvareno zbog manjka financijskih sredstava. Jedno od važnijih obilježja te reforme jeste ona o ukidanju tjelesne kazne.⁷⁵

⁶⁸ Dalibor Čepulo, *Izgradnja hrvatske moderne uprave i javnih službi 1874. – 1876.*, Hrvatska javna uprava, 3, 2001., 1., str. 99.

⁶⁹ Isto.

⁷⁰ Isto.

⁷¹ Isto.

⁷² Isto.

⁷³ Agneza Szabo, *Vladanje bana Ivana Mažuranića – modernizacija Hrvatske (1873. do 1880.)*, ur. Jaroslav Šidak, Sveučilište u Zagrebu – institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1973., str. 468.

⁷⁴ Isto.

⁷⁵ Isto.

REFORMA ŠKOLSTVA

Od iznimne je važnosti bio Mažuranićev zakon o pučkom školstvu, točnije *Zakon ob ustrojstvu pučkih škola i preparandijah u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*. uveden 1874. godine.⁷⁶ Tim je zakonom uveo opće i obavezno školovanje za svu mušku i žensku djecu te sankcije za sve one koji ga nisu poštivali.⁷⁷ Međutim, provođenje zakona o pučkom školstvu je u nekim dijelovima zemlje bilo otežano, budući da u selima, osim škola, nisu postojali ni putovi ni ceste zbog teškog financijskog stanja i nemogućnosti održavanja istih. Još jedan od razloga slabijeg razvoja školstva bio je i nedostatak učitelja.⁷⁸ Nakon stupanja na snagu zakona o pučkom školstvu, iste je godine otvoreno Sveučilište u Zagrebu s tri fakulteta – teološkim, pravnim i filozofskim.⁷⁹ Prilikom imenovanja Matije Mesića rektorom Sveučilišta, poznate su riječi kojima mu se ban Mažuranić obratio: »Priča se, da je, Kornelija, ona veoma pobožna majka Grakha, kad je upitana koji je njezin ženski nakit, izjavila gospođama, koje su je zapitkivale, da su njezini sinovi ti koji zauzimaju mjesto najdragocjenijeg uresa u njezinom srcu. Više zbog zakona prirode, nego zbog primjera one vrlo slavne Rimljanke, hrvatski narod smatra svoju djecu svojim najdragocjenijim blagom. Ovo blago, ovu djecu, ove sinove, naš narod povjerava Tvojim iskusnim rukama, i Tvojim savjesnosti. Vodi ih uvijek putem prava i pravедnosti, poučavaj ih i obrazuj za korisna znanja, za državu i za domovinu.«⁸⁰ U prethodnom se citatu ističe važnost brige o djeci i obrazovanja koje predstavlja »odskočnom daskom« za sve mlađe generacije i, konačno budućnost države.⁸¹ Nekoliko godina kasnije, za trajanja školske godine 1877./1878., na Filozofskom su fakultetu uređene katedre za matematiku, fiziku, kemiju, zoologiju i botaniku te mineralogiju i geologiju.⁸² Nešto kasnije uvedena je i nastava farmacije, šumarstva i geodezije.⁸³

Provođenje većine reformi nije bilo do kraja moguće ostvariti prvenstveno zbog nedostatka novca. Reforme bana Mažuranića naišle su na mnoga protivljenja kod ugarske vlade, budući da je on vrlo uspješno koristio okvire Hrvatsko – ugarske nagodbe.

⁷⁶ Agneza Szabo, Ban Ivan Mažuranić – ljubitelj hrvatskoga jezika i promicatelj kulture dijaloga, *Hrvatski jezik: znanstveno – popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*. Vol. 2., No. 2., str. 37.

⁷⁷ Agneza Szabo, *Vladanje bana Ivana Mažuranića – modernizacija Hrvatske (1873. do 1880.)*, ur. Jaroslav Šidak. Sveučilište u Zagrebu – institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1973., str. 468.

⁷⁸ Isto, str. 469.

⁷⁹ Isto, str. 470.

⁸⁰ Isto.

⁸¹ Isto.

⁸² Isto.

⁸³ Isto.

5. KRAJ BANOVANJA IVANA MAŽURANIĆA

Pokušaj modernizacije i poboljšanja birokratskog aparata te reforme bana Mažuranića naišao je na mnoge prepreke. Taj je proces bio usporen, što zbog nedovoljnih financijskih sredstava, što zbog nepoštivanja Hrvatsko – ugarske nagodbe. Kako bi suzila hrvatsku autonomiju, ugarska je vlada započela proces snažnije mađarizacije – mađarski se jezik nametao u svim zajedničkim poslovima, u željezničkom prometu, zajedničkim financijama te poštanskim uredima.⁸⁴ Ugarska je vlada donijela zakonsku odredbu kojom su svi činovnici i sveukupna služba na željezničkim postajama, bili obvezni naučiti mađarski jezik radi lakše komunikacije s ugarskim poslanicima. Određene su i sankcije otpuštanja s radnog mjesta ako se ista ne bude poštivala.⁸⁵ Hrvatska se vlada toj odredbi snažno usprotivila, tvrdeći kako je odredbama Hrvatsko – ugarske nagodbe, hrvatski jezik trebao biti službeni u svim službama. No ugarska je vlada i dalje nametala mađarski jezik u sve željezničke urede, tvrdeći da su željeznice privatno poduzeće države te da se na njih odredbe Hrvatsko – ugarske nagodbe ne odnose.⁸⁶

Kao što je i ranije spomenuto, ugarska vlada donijela je zakonsku odredbu kojom se obveza skupljanja poreza u Hrvatskoj prenijela na općine. Uvedene su regulacije o zajedničkim financijskim fondovima.⁸⁷ Takva je politika iznimno štetila razvoju hrvatskog gospodarstva. Naime, hrvatska vlada nije imala uvida u raspodjelu novca na njezinu teritoriju te su svi prihodi hrvatskog pučanstva bili namijenjeni poticaju ugarskog gospodarstva, trgovine i obrta.⁸⁸ Uvođenje tih financijskih odredbi rezultiralo je negodovanjem većine stanovnika Hrvatske. Oni su, uz osudu nepravednosti ugarske vlade spram odredbi dogovorenima Hrvatsko – ugarskom nagodbom, započeli sumnjati u političke sposobnosti bana Mažuranića, smatrajući da on pruža nedovoljan otpor nametanjima ugarske vlade. Nadalje, otpor banovim političkim reformama pružili su najprije katolički, a zatim pravoslavni kler. Razlog tom otporu bilo je izuzeće pučkog školstva iz nadzora i vlasti svećenstva.⁸⁹

Postojao je i problem izazvan negodovanjem anonimnog, tzv. »Odbora hrvatskih rodoljubah«, koji je osudio Mažuranićevo uvođenje ćirilice u hrvatske škole, nazivajući taj čin izdajom

⁸⁴ Agneza Szabo, *Uzroci sloma Mažuranićeve vlade*, ur. Jaroslav Šidak. Sveučilište u Zagrebu – institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1973., str. 470.

⁸⁵ Isto.

⁸⁶ Isto, str. 471.

⁸⁷ Isto.

⁸⁸ Isto.

⁸⁹ Isto.

hrvatstva.⁹⁰ Mažuranićevom odstupanju s banske stolice potpomogao je i bosanskohercegovački ustanak, što će detaljnije biti razjašnjeno u slijedećem poglavlju. Ban je bio posve izmoren svim vanjskim i unutrašnjim sukobima (spor oko revizije Nagodbe i odgađanje pripajanja Vojne krajine) pa je na početku 1880. godine odlučio podnijeti ostavku, koju je vladar prihvatio.⁹¹

4.1. BOSANSKO – HERCEGOVAČKI USTANAK

U Bosni i Hercegovini je, 1875. godine, izbio ustanak zbog sve težeg podnošenja turske prevlasti na tom području.⁹² Naime, hercegovačko je poslanstvo podnijelo adresu caru Franji Josipu I. prilikom njegovog posjeta Dalmaciji i izvijestilo ga o dugoročnom turskom izrabljivanju i patnjama bosanskohercegovačkog stanovništva.⁹³ Car je pružio podršku ustanicima, koji su u velikom postotku bili srpski pučani.⁹⁴ Ustanak se proširio gotovo po cijelom bosanskohercegovačkom prostoru. Podršku bosanskohercegovačkom ustanku pružio je i ban Mažuranić te većina hrvatskog stanovništva, nadajući se skorom oslobođenju Bosne i Hercegovine od Turaka i ujedinjenju s Hrvatskom.⁹⁵ Iako ban nije mogao ostati ravnodušnim prema događajima u Bosni i Hercegovini u to vrijeme, nije se htio zamjeriti bečkom dvoru, a ni ugarskoj vladi. Hrvatsko je stanovništvo organiziralo opskrbu ustanika oružjem, hranom i mnogim drugim potrepštinama.⁹⁶ U to je vrijeme s radom započela i organizacija Crvenog križa za zbrinjavanje ranjenih te se organiziralo slanje vojnika koji će pomagati ustanicima.⁹⁷ Odbredbama Berlinskog kongresa, održanom 1878. godine, Austro – Ugarska je Monarhija dobila vlast nad bosanskohercegovačkim područjem sa zadaćom da poradi na društvenoj i gospodarskoj obnovi nad istim.⁹⁸ Kada je austro – ugarska vojska ušla u Sarajevo, Hrvatski je sabor, bez Mažuranićeve podrške, poslao caru adresu u kojoj je tražio unutrašnje preuređenje Bosne i Hercegovine, kako bi kasnije to područje bilo spremno za ujedinjenje s hrvatskim područjem.⁹⁹ Međutim, car je u svojem odgovoru naglasio kako Hrvatski sabor djeluje izvan

⁹⁰ Jaroslav Šidak, *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*, Sveučilište u Zagrebu – institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1973., str. 305.

⁹¹ Jaroslav Šidak, *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*, Sveučilište u Zagrebu – institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1973., str. 306.

⁹² Isto, str. 305.

⁹³ Isto.

⁹⁴ Isto, str. 306.

⁹⁵ Isto.

⁹⁶ Isto.

⁹⁷ Isto.

⁹⁸ Isto, str. 307.

⁹⁹ Isto.

svojih ovlasti te tu adresu nije prihvatio. Taj je potez nepovoljno utjecao na položaj bana Mažuranića, što će kasnije rezultirati njegovom ostavkom 1880. godine.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Agneza Szabo, *Uzroci sloma Mažuranićeve vlade*, ur. Jaroslav Šidak. Sveučilište u Zagrebu – institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1973., str. 471.

6. ZAKLJUČAK

Doba banovanja Ivana Mažuranića uvelike je značajno za cijelu hrvatsku povijest modernoga i suvremenoga doba. Bio je prvi ban koji je potekao iz puka i zauzeo mjesto vrsnog političara. Uz sudjelovanje u Ilirskom pokretu i borbu za hrvatski jezik i ujedinjenje hrvatskih zemalja koji dominiraju u počecima njegova političkog rada, u razdoblju banovanja, unatoč brojnim političkim i financijskim preprekama, proveo je ozbiljne modernizacijske reforme kojima je postavio temelj novoj i modernoj građanskoj Hrvatskoj. Od značajnijih reformi bile su upravo one uprave i sudstva te reforma o obaveznom školovanju. Osim što je bio jedan od značajnijih hrvatskih političara, bio je poznati jezikoslovac te književnik.

7. BIBLIOGRAFIJA

- 1.) Švoger, J.; Turkalj V. (2016.). *Temelji moderne Hrvatske. Hrvatske zemlje u »dugom« 19. Stoljeću*. VI. svezak. Matica Hrvatska, Zagreb
- 2.) Horvat, J. (1989.). *Politička povijest Hrvatske*. August Cesarec, Zagreb
- 3.) Valentić, M.; Čoralić L. (2005.). *Povijest Hrvata. Druga knjiga. Od kraja 15. st. do kraja Prvoga svjetskog rata*. Školska knjiga, Zagreb
- 4.) Šidak, J. et al. (1990.). *Hrvatski narodni preporod. Ilirski pokret. II. izdanje*. Školska knjiga, Zagreb
- 5.) Čepulo, D. (2001.). *Izgradnja hrvatske moderne uprave i javnih službi 1874. – 1876*. Hrvatska javna uprava, god. 3, br. 1, str. 89. – 126.
- 6.) Živančević, M. (1988.). *Ivan Mažuranić*. Globus, Zagreb
- 7.) Šidak, J. (1973.). *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*. Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, Zagreb
- 8.) Szabo, A. (1973.). Vladanje bana Ivana Mažuranića – modernizacija Hrvatske (1873. do 1880.). U: Šidak, J., ur. *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, 1973., str. 466. – 470.
- 9.) Szabo, A. (1973.). Uzroci sloma Mažuranićeve vlade. U: Šidak, J., ur. *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, 1973., str. 470. – 472.
- 10.) Szabo, A. (1973.). Dualističko uređenje monarhije i posljedice za Hrvatsku. Hrvatsko – ugarska nagodba. U: Šidak, J., ur. *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, 1973., str. 459. – 466.
- 11.) Valentić, M. (1973.). Pregovori o ujedinjenju između Mažuranića i Mollinaryja. U: Šidak, J., ur. *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest, 1973., str. 492. – 493.
- 12.) Szabo, A. (2015.). Ban Ivan Mažuranić – ljubitelj hrvatskog jezika i promicatelj kulture dijaloga. *Hrvatski jezik: znanstveno – popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika*. Vol. 2., No. 2., str. 34. - 38.

- 13.) Ciliga, V. (1961.). *Prilog ocjeni Rujanskog manifesta Narodne stranke od 20. IX 1871*, Historijski zbornik, Zagreb 1961, knj. XIV, str. 225.-230.
- 14.) Goreta, L. (2018.). *Ban Mažuranić i školska reforma u drugoj polovici 19. stoljeća*. Filozofski fakultet u Splitu – odsjek za povijest/pedagogiju. Stručni rad. Split, str. 233. – 243.
- 15.) Leksikografski zavod Miroslav Krleža. *Mažuranić, Ivan*. (zadnje gledano: 02. svibnja 2019. godine)

